

и 1868 години, първия до султана, а втория до парижката конференция, в които се иска подобряване положението на българския народ под скиптъра на султана.

Дали по една слепа случайност възгледите на Чайковски по църковната и политическа автономия на българите се съвпадат с ония на представителите на църковно-училищната ни борба?

Чайковски, след като се отделили ромъни, сърби и гърци във самостоятелни държави, смятал и двата вида автономия на българите средство да се направи мощна турската държава. Представителите на издигащите се тогава българи търговци и еснафи също имали интерес да бъде Турция велика, защото нейното население, особено турското, бил клиентелата им. Освен дего главно в тяхни ръце било промишленото производство на държавата, те откупвали данъците на раята, храната и обличането на войската. До засилването им раята се представлявала пред турската и гръцката духовна власт от българските чорбаджии. В стремеха си да заемат местото на последните, те поискали да представляват чрез своите първомайстори българския народ пред власта. Чорбаджиите пречили на класата на търговците и занаятчиите в тоя стремех и затова последните започнали борба срещу тях и същевременно искали от султана участие в управлението на държавата му. Те не могли да искат българска самостоятелна държава, защото това значи да искат унищожаването на клиента си. За туй именно горещо поддръжали политиката на Чайковски, както доказах това по-горе с изброените мемоари.

Освен тоя търговско-еснафски тип, представляван от църковно-културния кръг, в редовете на българския народ се оформи още един нов граждански тип, особено след кримската война и то под силното влияние на западна Европа. Той се представлявал от нови търговчета, шивачи, кундурадзии, столари, тенекеджии, манифактураджии, книжари, поддръзачи, лекари, градски и селски учители, дори и попове. Тоя втор тип на търговско-занаятчийското съсловие влезъл в борба с първия, следователно и с Чайковски, защото ратувал за самостоятелна държава и проповедвал народна революция, а не привързаност към трона на султана.

Знаем вече как се отнесъл Саджк паша към четите и революционното движение от 1867 — 68 год. Но различието му с втория тип на търговско-занаятчийското съсловие най-добре се очертя в беседа с един от главните представители и апостоли на народната революция против султана, Христо Ботев.

През януарий или февруарий 1867 год. тоя велик български поет и революционер се връщал от чужбина в ро-